

### STRAATHOEKWERK EN ACTIE-ONDERZOEK (IN DE CRIMINOLOGIE EN HET FORENSISCH WELZIJNSWERK)

Het idee om een *Panopticon*-themanummer tegelijk te wijden aan Straathoekwerk als een specifieke vorm van welzijnswerk en aan actie-onderzoek als een methode van sociaal-wetenschappelijk onderzoek, vertrekt vanuit een concrete vaststelling, nl. de toenemende bewustwording bij criminologen en forensische welzijnswerkers dat zij op hun werkterrein toe zijn aan de uittekening van werk- en onderzoeksvormen aansluitend bij de concrete probleemervaring van de rechtstreeks betrokkenen: kansarmen en gemarginaliseerde doelgroepen waaronder daders en slachtoffers van criminaliteit.

Naarmate de criminologie steeds scherper geprofileerd wordt als een complexe samenhang van toegepaste disciplines die zich niet langer exclusief afstandelijk en beschouwend ten aanzien van maatschappelijke probleem- en noodsituaties opstellen maar interventiegericht willen werken, doet zich de nood voelen aan de experimentele ontwikkeling van daartoe aangepaste methoden. Het actie-onderzoek is in deze context een interessant voorbeeld van een methode waarbij kennisverwerving en interveniëren hand in hand gaan.

Zoals de auteurs in de eerste bijdrage stellen, gebeuren ingrijpen in en begrijpen van de sociale werkelijkheid gelijktijdig. Het onderzoek is niet alleen gericht op het verwerven van een gesystematiseerde kennis van een opmerkelijke maatschappelijke noodsituatie. Er wordt tegelijkertijd ingegrepen om aan die noodsituatie tegemoet te komen. Kennisverwerving wordt opgebouwd via geplande en doelgerichte interventie. Het betrekken van de doelgroep bij de probleemaanpak is kenmerkend voor deze onderzoeksvorm. De evaluatie van de bereikte resultaten is een wezenlijk onderdeel van dergelijke projecten. Maar ook het interventieproces op zich, als emancipatorisch gebeuren, behoort tot de essentie van het actie-onderzoek en is het voorwerp van een permanente evaluatie die toelaat het procesverloop te oriënteren en waar nodig bij te sturen.

In dit themanummer zijn de eerste en de laatste bijdrage gericht op het actie-onderzoek. Bijdrage één is opgevat als een inleiding op en een overzicht van de methode van het actie-onderzoek. De wezenlijke onderdelen uit de definiëring van het actie-onderzoek worden geanalyseerd, verduidelijkt en in hun context geplaatst. Ook het straathoekwerk als bijzondere vorm van welzijnswerk wordt gedefinieerd en gesitueerd.

De laatste bijdrage spreekt vanuit twee concrete actie-onderzoeksprojecten. Eerder dan vanuit de methodische systematiek te vertrekken wordt via een uitvoerige beschrijving nagegaan op welke wijze en onder welke voorwaarden een actie-onderzoek in de slachtofferhulp en in de strafrechtspleging werd uitgevoerd. In deze bijdrage ligt de nadruk meer op het ontwikkelen, het uitproberen, het 'trial and error'-karakter van de benadering. De procesbeschrijving en evaluatie gebeurt van binnenuit. Reflecteren op beïnvloedend en sturend tussenkomen betreft zowel het

niveau van het werken met cliënten (hulp aan slachtoffers van crimineel geweld in project 1 – bemiddeling tussen daders en slachtoffers in project 2) als het niveau van de interveniërende instituten (Centra Geestelijke Gezondheidszorg, Politie, Centra Slachtofferhulp in project 1, het Parket en het Justitieel Welzijnswerk in project 2).

Straathoekwerk als methode van welzijnswerk heeft met het actie-onderzoek gemeen dat de straathoekwerker direct toegang zoekt tot specifieke doelgroepen en probleemcategorieën. Via vindplaatsgericht werken schuift het welzijnswerk op in de richting van moeilijk bereikbare en sterk gemarginaliseerde groepen, die slechts via een out-reaching benadering kunnen gecontacteerd worden. In de bijdrage over maatschappelijk kwetsbare jongeren wordt onderzocht hoe met straathoekwerk de maatschappelijke participatie terug kan bevorderd worden en de verbinding met relevante socialiserende instituten terug tot stand kan worden gebracht. Vanuit de vraag naar de beheersing van onveiligheid, storend gedrag en delinquentie kan worden nagegaan welke de preventieve betekenis is van het straathoekwerk en welke functies het kan vervullen naar de probleemjongeren zelf en naar de beleidsvoering vanuit de instellingen die met het probleem worden geconfronteerd maar het contact met de probleemgroep zijn kwijt geraakt.

De bijdrage over het straathoekwerk met daklozen in Antwerpen gaat uit van het gekende fenomeen van de chronisch thuislozen, de zgn. circuitgasten, die na herhaalde mislukkingen afhaken in de thuislozenzorg en proberen te overleven op straat. Voor de thuislozenzorg zijn ze onbereikbaar geworden maar via vindplaatsgericht straathoekwerk wordt het contact terug gelegd, wordt een geleidelijk opgebouwde vertrouwensrelatie aangeboden, wordt op vragen ingegaan en gebeurt een beperkte terugleiding naar service-punten in het welzijnswerk. Een probleemanalyse, die zeer nauw aansluit bij de feitelijke toestanden en problemen van de doelgroep, opent perspectieven voor het zoeken naar aangepaste oplossingsmodaliteiten die via straathoekwerk onderkende creatieve overlevingsstrategieën ondersteunen.

De lat kan niet te hoog worden gelegd want het geïntegreerd functioneren in de samenleving behoorde nooit of nauwelijks tot de ervaringen van deze doelgroep. Hun uiterst marginale bestaansvorm laat trouwens niet toe van over een samenhangende probleemgroep te spreken. Er moet daarbinnen nog behoorlijk worden gedifferentieerd.

Dit themanummer werd opgevat als een collectie van een viertal bijdragen die zeer verschillend zijn van opzet en benadering maar toch onderling gemeen hebben dat zij laten zien hoe in de criminologie en het forensisch welzijnswerk interventiegericht en beleidsoriënterend kan gewerkt worden via concrete voorbeelden van actie-onderzoek en van straathoekwerk.

Beide werkvormen veronderstellen een grote probleemgevoeligheid voor de maatschappelijk meest geïsoleerden. Via emancipatorisch geïnspireerde interventies gericht op de responsabilisering van de doelgroepen wordt geprobeerd hun maatschappelijk isolement te doorbreken en hen te ondersteunen en te begeleiden bij de aanpak van de problemen.

De verzamelde teksten hebben enerzijds een systematiserende bedoeling en anderzijds vooral een demonstratieve waarde.

De bijdragen zijn ongelijk wat betreft de aandacht voor theoretische en methodische vragen.

Als geheel is het een signaal naar criminologen en welzijnswerkers. Het verbreedt de horizon en verhoogt de keuzemogelijkheden bij concipiëring en uitwerking van actie- en interventiegerichtte projecten. De hier beschreven projecten kunnen inspirerend werken zowel bij de discussie over de methodologische aspecten als bij de ontwikkeling van nieuwe interventiestrategieën.

De navolgende bijdragen laten via de bespreking van een aantal projecten zien hoe op het terrein en in het snijpunt van welzijnswerk en (straf)rechtspleging benaderingen kunnen ontwikkeld worden die een beleidsvernieuwing in de (straf)rechtspleging kunnen inspireren of die een perspectief bieden bij het doorbreken van allerlei marginaliseringsprocessen bij maatschappelijk kwetsbaren en uitgestotenen.

Dat dit perspectief gesteld wordt vanuit het snijpunt welzijnswerk-(straf)rechtsbedeling vormt een aandachtspunt op zich. Een uitdrukkelijke benadering van een autonoom recht op hulpverlening staat hier in een broze spanningsverhouding tot een toenemend op externe criteria gebaseerd preventiedenken en een 'vermaatschappelijking' van het justitieel beleid waarin het risico op grenserving tussen welzijnsinterventies en strafrechtsinterventies opnieuw erg groot wordt. Ook op dit vlak geven de bijdragen van dit themanummer stof tot nadenken. Het opzet zelf van dit themanummer is een uitnodiging tot verhoogde aandacht en kritische analyse ter zake.

Maria BOUVERNE – DE BIE en Tony PETERS  
april 1995